

MUZİKA SABAĞI MAZMUNINIŇ BALALAR JASİNA HÁM BILIMINE SAY BOLÍWÍ

Kdırbaeva Guljahan Baxtiyar qızı

Muzıka tálimi bakalavr baǵdarınıń 1a – kurs student.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14756902>

Anotaciya. Bul maqalada muzıka sabaǵı mazmunınıń oqıtıwshı jaslardıń jasına hám bilimine say bolıwı, muzıka sabaqlarında oqıtıwdıń zamanagóy tiykarları haqqında sóz etilgen.

Gilt sózler: muzıka, pedagogika, princip sabaq, kórkem - óner, bilim, mádeniyat.

ADAPTATION OF MUSIC LESSON CONTENT TO CHILDREN'S AGE AND KNOWLEDGE

Abstract. This article discusses the adaptation of music lesson content to children's age and knowledge, the basics of teaching in music lessons.

Keywords: music, pedagogy, principle lesson, art history, education, culture.

СОДЕРЖАНИЕ УРОКА МУЗЫКИ ДОЛЖНО СООТВЕТСТВОВАТЬ ВОЗРАСТУ И ЗНАНИЯМ ДЕТЕЙ.

Аннотация. В данной статье содержание урока музыки должно соответствовать возрасту и знаниям детей, а также основам преподавания на уроках музыки.

Ключевые слова: музыка, педагогика, принципиальный урок, искусствоведение, образование, культура.

Respublikamızda muzıka pedagogikası pánin rawajlandırıwdıń áhmiyetli zárúrlıǵı 2020 jıl 23 sentyabrdegi 637 - san Ózbekstan Respublikasınıń Nızamında kórsetilgen joqarı dárejeli, zaman talabına say kadrlar tayarlaw barısındaǵı wazıypalar menen belgilenedi. Bul baǵdarda bolajaq oqıtıwshı kadrlardıń joqarı mánáwiý minez - qılqı sıpatlarına iye bolıwı úlken áhmiyetli iye. Jaslarda usınday sıpatlardı tárbiyalawda “Muzıka mádeniyatı” pání oǵada áhmiyetli bolıp esaplanadı.

Prezidentimiz xalıqtıń mánáwiý ruwxıyatın bekkemlew hám rawajlandırıw mámleketimizdiń hám jámiyettiń eń zárúrli wazyıpası etip belgiledi.

Mánáwiyat - sonday bahalı jemis, ol biziń áyyemgi hám ullı xalqımız qálbinde óz ǵárezsizligin túsiniw, ańlap, erkinlikti súyiw sezimi menen birge jetiliske. Mánáwiyat insańǵa ana súti, ata úlǵısı, ata - babalar násiyatı menen sińip baradı. Mánáwiyat insańǵa hawaday, suwday zárúr» - degen dástúriy sózleri tárbiya barısında alıp barılatuǵın barlıq islerimizdiń baǵdarı ámeli bolıwı kerek. [4]

Qaraqalpaq muzıka pedagogıkası, yaǵnıy milliy pedagogika milletimiz hám xalqımızdıń eski milliy qádrıyatlarına súyenedi. Onıń ózine say milliyliǵı, adamgershiligi, hár tárepleme jetiliskeń insandı tárbiyalawǵa qaratılǵanlıǵı, doslıq, joqarı mádeniyatlı hám bay mánawiyatqa tiykarlanǵanlıǵı menen belgili. Eramızdan aldınǵı IV-ásirde grek filosofı Platon «Tárbiyanıń eń ullı quralı-muzıka kórkem ónerinde dep oylayman, sebebi ritm hám garmoniya sol waqıttıń ózinde kewilge jol tabadı hám onı kórkemlendiredi»-degen edi. Al Platonnıń shákirti Arestotel bolsa «Muzıka adam ruwhıyatına, minezine belgili bir dárejede tásir etedi, demek solay eken ol jaslardı tárbiyalaytuǵın predmetlerdiń biri bolıp xızmet etiwı kerek»-degen edi.

Muzıka sabaǵında muzıkanıń ózi - ózine kórgizbe qural bolıp esaplanadı. Muzıka kóz benen emes, qulaq penen qabıl etedi. Mısalı, muzıka shıǵarmasın shertkende yamasa qosıq aytqanda, nama hám sózi qulaq penen tıńlap «kórip» qabıllanadı. Muzıka tıńlawda hám shıǵarmanı talqılawda saz kórgizbe sıpatında shertip «kórsetiledi» [11]. Muzıka sabaqlarında muzıka tárbiyasınıń wazıypaları.

Muzıka sabaqlarında oqıtıw processı tómendegishe bolıwı kerek:

1. Úyretiw;
2. Rawajlandırıw;
3. Tárbiyalaw.

Oqıtıw processı muzıka táliminiń maqseti, usılları hám principlerın óz ishine aladı. Bul shıǵarmanı úyreniwdegi maqsetti belgilep alıw, oqıwshılardıǵa jetkiziw, kórkemlep súwretleniwın ashıp beriwge qaratılǵan. Onıń ushın oqıtıwshı ulıwma pedagogikalıq texnologiya metodlarınan, muzıka tálimi principlerinen paydalanıladı. Sabaqta muzıkalıq qábilette rawajlandıw processine mısallar:

a) Muzıka shıǵarması mısasında vokal hám xor sheberligin (demdi **durıs** alıw, dawıstı shıǵarıw, úziliksiz aytıw texnikası, tildi burıw hám taǵı basqa) rawajlandırıw;

b) Muzıka shıǵarmasın tıńlaw hám esitiw qábiletin rawajlandırıw;

c) Oqıwshınıń xarakterindegi ishki sezimlerine tásir etiw hám rawajlandırıw, onı mehriban hám dóretiwshi etiw;

d) Uqıp, improvizaciya, balalar saz ásbaplarında shertiw, muzıkaǵa ritmikalıq háreket islewı, ritmdi seziw qábiletin rawajlandırıwǵa járdem beriw.

Oqıwshılardıń jas óspirim ózgesheligi boyınsha dawıs (ses) aralıǵı hám jas ózgeshelikleri boyınsha salıstırmalı keste.

Jas ózgesheligi Birinshi dawıs aralıǵı Ekinshi dawıs aralıǵı
--

7-8 jasar Mi (Re)-Si (Do2)	-
8-9 jasar Re (Do)-Do2 (Re2)	-
9-10 jasar Do-Re2	-
10-11 jasar Do-Re2 (Mi2)Do-Do2	
11-12 jasar Do-Mi2 Si-Re2	
13-14 jasar Do1-Mi2, Si- Do2	

Bul princip tiykarǵı baǵdarlamalardan (programma) oqıw materialın tańlawda, sabaq mazmunın dúziw ushın qollanıladı. Bunda hár bir atlamnıń ulıwma bilim hám tájiriybeleri esapqa alınıwı shárt. Soǵan tiykarlana otırıp jıllıq kalendar joba dúziw ushın shıǵarmalardı erkin tańlaw imkaniyatı beriledi. Usı táreplerinende muzıka sabaǵı basqa sabaqlardan ózgeshelikke iye. Bunda qosıq tıńlaw ushın muzıkalıq shıǵarmalar, vocal - xor shınıǵıwları, muzıka sawatı materialları, shıǵarmanı talqılaw ushın terminler hám nama dóretiushiler haqqında fakt hám dáliller, turmıstan mısallar menen oqıwshılardıń bilim, tájiriybelerine sáykes joba dúziledi. Eger baslawısh klasslarda muzıka sabaǵın qániyge oqıtıwshı alıp barmaǵan bolsa, baǵdarlamanı ózlestiriwi bir tárepleme bolıp, olda bolsa, tek qosıq úyreniw menen sheklenip qaladı.

Nátiyjede, oqıwshılardıń bilim dárejesi arqada qalǵan bolıp sonıń nátiyjesinde olar keyingi oqıw materialların ózlestiriwde qıynaladı. Bunday jaǵdayda oqıtıwshı baslanǵısh oqıw materiallarınıń eń tiykarǵı hám zárúr bólimlerin oqıw jılınıń birinshi bóliminde tezlestirip oqıtıw usılı menen oqıtıp alıp, soń keyingi oqıw materialın ótiwdi baslasa maqsetke muwapıq boladı.

Ulıwma alǵanda bul didaktikalıq princip barlıq klass baǵdarlamasında sabaqqa tayarlıq kóriw processı hám onı sabaqta alıp barıw dáwirinde keń qollanıp barıladı, egerde baslawısh sońǵı orta klasslarda qániyge emes oqıtıwshılar muzıka sabaǵın oqıtsa onda ulıwma xalqımızdıń milliy mádeniyatınıń rawajlanıwına tosqınlıq jasaǵan bolamız. Sebebi V-VI klass oqıwshılarınıń óspirimlik dáwiri baslanıp olarda tábiyat hám turmıs nızamlarına qızıǵıwshılıq oyanadı.

Olardıń organizminde ózgerisler payda bolıp, boydıń ósiwi, tez sharshaw nátiyjesinde olar ózlerin úlken adam etip kórsetiwge, ómirde óz orınların belgilewge urnadı. Bunı esapqa almaǵan oqıtıwshı ayırım oqıwshılar menen túsinispey qalıwı jaǵdayları ushırasadı. 6 – 7- klasslarda oqıwshı jaslar da mutaciya (dawıstıń ózgeriwi) dáwiri baslanadı. Ásirese, er balalarda dawıs (registri) aralıǵı bir oktava tómenlesip juwanlasadı. (qız balalarda dawıs ózgeriwi jeńil ótedi.)

Nátiyjede er balalar qosıq aytqanda sazǵa túse almay qıynaladı, joqarı notalardı kúshenip aytadı. Bul dáwirde balalarda tamaq, dawıs perdesi baylanısları qızaradı. Dawıslardıń imkaniyatına qarap ayttırıw, hátteki mutaciya kúshli ózgeris dáwirinde ayttırmaw kerek.

Bul jerde qániyge emes muǵallım sabaq berse, 45 minut sabaq dáwirinde oqıwshılardıǵa baqırıp qosıq ayttırıp, qızıp turǵan tamaq, ásirese qıstın kúnleri qońıraw bolǵannan daladıǵa júgirip shıǵıp ketiwi oqıwshılardıń dawıs diapazonınıń, ses shiresiniń ózgeriwine, zaqımlanıwı hátteki joǵalıwına alıp keledi.

Demek sonıń nátiyjesinde, biz xalqımızdın milliy mádeniyatın dúnyaǵa tanıtıwshı ayırım baqsı, jıraw, qosıqshılardıń jas óspirim dáwirinde-aq rawajlanbay qalıwına sebepshi bolamız.

Sonıń ushın muzıka mádeniyatı sabaǵına úlken itibar beriledi. Oqıwshı jaslardın bilim hám kónlikpelerdin bekkemleniwine hám turǵınlıǵına erisiw ushın olardıń turmıs penen baylanıshı bolıwın támiyinlew kerek. Usı joqarıdaǵı principiǵerge ámel etiw, bul talap. Ekinshiden, shıǵarmalardı tańlaǵanda tómendegilerdi esapqa alıwı zárúr.

A) Oqıwshılardıń atqarıwı ushın tańlangan shıǵarma (yamasa qosıq) oqıwshılardıń oylaw qábiletine, dawıs diapazonına hám tárbiyalıq mazmunǵa iye bolıwı kerek.

B) Muzıka tálimi, yaǵnıy bilim beriliwge bolǵan talaplardıǵa ámel etiw.

S) Barlıq oqıwshı jaslardın belgili bir ótilip atırǵan shıǵarmaǵa qızıqtıra alıw hám onı ózlestiriw isenimli bolıwı.

Juwmaqlap aytqanda XXI ásir - “tezlik ásiri”, “integraciya ásiri”, “informaciya ásiri”, jańa texnologiyalar, mobil telefonlar, internet hám jańa aldınǵı jaslar ásiri. Turmısı mudami hárekette bolǵan jańa zamanagóy adamlardıń jası. 21ásir adamı - informaciya adamı. Ol turmıstın barlıq iskerlik tarawların túsiniwge umtıladı, erkinlikke tırısadı, kórkem óner arqalı haqıyqatlıqtı qayta qalıplestiredi, turmısı ózgeretiredi, uyqaslıq hám erkinlikke erisedi. Global ózgerisler hám integraciya processleri, texnologiya hám informaciya resursları oǵada jedel rawajlanıp atırǵan búgingi kúnde jasap atırǵan zamanagóy insańǵa qoyılatuǵın tiykarǵı talap - dóretiwshilik qábileti bolıp tabıladı. Sonlıqtan, zamanagóy tálimniń wazıypalarınan biri barksamal, dóretiwshı shaxstı qalıplestiriw ushın shárt - sharayat jaratıw bolıp tabıladı.

Tálimdi rawajlandırıw processinde oqıwshınıń sezimi tárepten bayqaǵısh salasın rawajlandırıwǵa tásir etiwshı kórkem - estetikalıq sezimlilik zárúrli orın tutadı. Kórkem óner civilizatsiyanıń ayırıqsha sazlaǵıshı, haqıyqat, jaqsı iskerlik hám gozzallıqtı sintezlewge, insan dóretiwshiligin qalıplestiriwge ılayıq universal oylaw tárizi bolıp tabıladı. Kórkem estetikalıq tálim social áhmiyetke iye materiallıq qadıriyatlar hám shaxstın jeke qadıriyatları ortasında daldalshı bolıp, tiykarǵı kompetensiyalardı (ulıwma materiallıq, kórkem hám kognitiv, kórkem hám kommunikativ hám basqalar) qalıplestiriwdi támiyinleydi, qálewdi hám qabiletli qalıplestiredi.

Turmıs dawamında dóretiwshilik ózinen - ózi ámelge asırıw ushın ruwxıy ózin ózi jetilistiredi. Bul iskerliktiń barlıǵında ishki sezimi tárepten shaxstń dóretiwshilik iskerligi zárúrli rol oynaydı, onıń rawajlanıwı tikkeley kórkem óner menen baylanıslı boladı.

Zamanagóy mektep tárepinen sheshilgen kóplegen máseleler tálim mazmunın sezilerli dárejede jańalaw, ulıwma tálimniń mámleket standartın sapalı ámelge asırıw, oqıwshı shaxsın óz - ózin ańǵarıwı hám ózin ózi rawajlandırıw ushın sharayat jaratıw menen baylanıslı boladı.

Zamanagóy muzıka táliminiń tiykarǵı maqseti: “Muzıka mádeniyatın - ruwxıy mádeniyatıń ajıralmaytuǵın bólegi retinde qalıplestiriw” (Tiykarǵı ulıwma tálim standartı).

Zamanagóy mektep muzıka táliminiń aktual wazıypaları: balalardıń sanasına, muzıkalıq oylawın rawajlandırıw; túrli iskerlikti rawajlandırıw menen baylanıslı shaxstń kúshli ǵayratlı, aktiv tárepın rawajlandırıw bolıp tabıladı. Zamanagóy muzıka táliminiń aktual máseleleri: kórkem ónerdiń túrleriniń óz ara tásirine tiykarlangan oqıtıwda kompleks jantasıwdan paydalanıw; jańa tálim texnologiyaların engiziw; jumıstń innovciyalıq formalarınan paydalanıw; muzıkalıq tálimniń zamanagóy usıllarınan paydalanıw; kórkem didaktika principleriden paydalanıw esaplanadı.

Muzıka sabaǵı, bárinen burın, dóretiwshilik sabaǵı bolıp, ol tekǵana balanıń muzıka menen tanıs bolıwı ǵana emes, bálki balanıń ózinde ózgerislerge alıp keliwi kerek. Zamanagóy mekteptiń muzıka sabaǵı: ulıwma qabıl etilgen túsinik boyınsha, zamanagóy muzıka sabaǵı - bul bilimlendiriw tarawınıń ústin turatuǵın wazıypaları hám muzıkanı seziwdiń ayırıqsha qásiyetleri uyqas túrde uyqaslasqan zaman menen sáykes bolǵan sabaq. Búgingi kúnde mektep táliminiń wazıypaları bala, onıń individualıǵı hám ayırıqshalıǵın ashıp beriw, jámiyette ózin tabıw, ózin jáne onıń átirapındaǵı haqıyqatı ózgeriw qábiletine qaratılǵan.

Zamanagóy mektep muzıka sabaǵında oqıtıwshınıń maqseti oqıwshılarda júz berip atırǵan ózgerislerge qaratılǵan bolıp oqıw procesi muzıkalıq iskerliginiń tájiriybesin rawajlandırıw hám onı ózlestiriw, ózgeriw menen toltırıw usılların ózlestiriwge qaratılǵan bolıwı kerek. Balada júz berip atırǵan ózgerisler onıń muzıkalıq mádeniyatınıń barlıq strukturalıq bólimlerinde kórinetuǵın boladı: Bular muzıkalıq bilim hám kónlikpesi, tájiriybesi, muzıkalıq sawatlılıǵı, muzıkalıq dóretiwshiligi. Balanıń muzıkalıq mádeniyatınıń hár bir strukturalıq bólegin qalıplestiriw “Muzıka mádeniyatı” oqıtıwshısınıń pedagogikalıq iskerligi bolıp esaplanad. predmeti esaplanadı.

Bilimlendiriw tarawında tálim texnologiyaların engiziw ulıwma bilim beriw mámleket standartın sapalı ámelge asırıwǵa xızmet etedi

REFERENCES

1. Абдулин, Э.Б., Николаева Е.В. Теория музыкального образования: учебник для студентов высш. пед. учеб, заведений. - М.:Академия, 2004.
2. Avlaev O.U., Jo'raeva S.N., Mirzaeva S.R. Ta'lim metodlari. Toshkent. Navro'z nashriyoti. 2017.
3. Азизходжаева Н.Н. Педагогические технологии и педагогическое мастерство. Тошент. Чулпан, 2005.
4. Tajetdinova, S. M. (2021). MUZIKA TÁLIMINDE AXBOROT HÁM PEDAGOGIKALIQ TEXNOLOGIYALARDAN PAYDALANIWDÍN NÁTIYJELILIGI. Academic research in educational sciences, 2(NUU Conference 1), 275-277.